

Универзитет у Београду

Факултет политичких наука

Наставно-научно веће

Наставно-научно веће Факултета политичких наука на седници одржаној 23. децембра 2021. године донело је одлуку о формирању Комисије за писање реферата о завршеној докторској дисертацији кандидаткиње Дејане Нешић **„Однос приватног и јавног у процесу комуникације на дигиталним платформама“**, у следећем саставу:

доц. др Данка Нинковић Славнић, доценткиња, Универзитет у Београду – Факултет политичких наука,

проф др. Далибор Петровић, ванредни професор, Универзитет у Београду - Саобраћајни факултет,

проф. др Сњежана Миливојевић, менторка, редовна професорка, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука,

Пошто је прегледала текст дисертације и приложену документацију Комисија подноси Наставно-научном већу Факултета политичких наука Универзитета у Београду следећи

РЕФЕРЕАТ

О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

Кандидаткиња Дејана Нешић, мастер журналиста, предала је докторску дисертацију под насловом **„Однос приватног и јавног у процесу комуникације на дигиталним платформама“** 7. децембра 2021. године.

1.1. Основни подаци о кандидаткињи

Дејана Нешић рођена је 1977. године у Нишу. Основне студије са академским називом мастер жуналиста (просечна оцена 9.71) и академске мастер студије из области новинарства и комунологије (просечна оцена 10), стекла је на Филозофском факултету у Нишу. Дипломски рад под називом „Жанровска стандардизација централних информативних емисија националних емитера“, као и мастер рад „Дечји прозор у свет – улога медија у васпитању и образовању деце“ одбранила је са највишом оценом. Докторске студије културе и медија на Факултету политичких наука Универзитета у Београду уписала је академске 2014/2015. године. Изабрана је у звање истраживач-сарадник за ужу научну област Комунологија, језик и студије медија на основу одлуке Изборног већа Филозофског факултета у Нишу на седници одржаној 20.02.2019. године, на период од четири године, сагласно одредбама члана 75. Закона о научноистраживачкој делатности (“Сл. Гласник РС”, бр. 110/2005, 50/2006 – испр., 18/2010 и 112/2015) и члана 77. Статута Филозофског факултета у Нишу (бр. 124/1-2, од 02. 04. 2018. године). Боравила је на студијској размени докторанада на Карловом Универзитету у Прагу на Департману за медије и комуникације при Факултету друштвених наука током пролећних семестара 2019/2020 и 2020/2021.

Дејана Нешић радила је више година као новинарка и презентерка у редакцији Медиа центра Ниш, и као новинарка-сарадница у оквиру пројекта Министарства културе Републике Србије “Уметност давања“. Била је учесница неколико пројеката истраживачког новинарства: “Унапређивање механизма одговорности у области јавних финансија” – УНДП, чланица регионалне пројектне групе БИРН-ове летње школе истраживачког новинарства за 2015. годину и чланица пројекта Европске комисије и Центра за истраживачко новинарство Србије за 20 локалних истраживачких новинара 2016. године. Похађала је бројне неформалне едукације од којих наводимо неке: школу економије за новинаре Центра за либерално-демократске студије из Београда, шестомесечну школу телевизијског новинарства Медиа центра Ниш - “Савремени стандарди у продукцији ТВ информативних пакета”, двонедељни модул о родној равноправности у Медиа план – институту у Сарајеву стипендиран од стране амбасада Француске, БиХ и Србије, једномесечни тренинг ТВ новинарства немачке агенције из Бремена “Southeast Media and

TV Training” о снимању, монтажи и извештавању на регионалне теме, двомесечну школу ТВ новинарства у Нишу (Konrad Adenauer Stiftung и Media&Reform Центра Ниш у сарадњи са новинарима некадашње телевизије Б92), школу Нове политике у организацији Иницијативе младих за људска права из Београда (модули: Људска права, Транзициона правда и Евроинтеграције), семинар о истраживачком новинарству у Загребу: Legal Leaks Regional Workshop - новинарска радионица о приступу информацијама од јавног значаја и новинарству заснованом на подацима (*data journalism*), Регионалну школу транзиционе правде у организацији Фонда за хуманитарно право, тренинг система јавних финансија у Србији и истраживачког новинарства (Београд, УНДП), тренинг на тему друштвених мрежа и писања за веб (Врдник, УНДП), петодневни тренинг напредног истраживачког новинарства (Аранђеловац, УНДП), БИРН-ову летњу школа истраживачког новинарства у Албанији и два тренинга истраживачког новинарства у организацији ЦИНС-а (Зрењанин и Копаоник, 2016).

Дејана Нешић говори два страна језика, енглески и француски (међународни испит Cambridge Advanced: C1 ниво и међународни испит DELF: B2 ниво).

Списак најзначајнијих објављених радова кандидаткиње:

ТВ пакет као најзаступљенија форма у дневницима националних емитера; УДК:316.774 (497.11), стр. 99-108., Радови Филозофског факултета број 15, књига 2, Филозофски факултет Пале, Источно Сарајево Пале, (коаутори: ТатјанаВулић, МаријаВујовић, ДејанаНешић)

Инфотејнмент (infotainment) у централним информативним емисијама најгледанијих националних емитера у Србији (објављен у Зборнику радова Филозофског факултета у Косовској Митровици, 2013. година);

Дискурс телевизијске рекламе у савременом комуникационом добу, (објављен у “Медијски дијалози”, Вол. IX, Часопис за истраживање медија и друштва, Подгорица, мај 2016, Црна Гора, УДК: 316.77:659:81`42)

Медији и порицање, (преведен на енглески и албански језик, Зборник II, Издавач: Фонд за хуманитарно право Београд, Фонд за хуманитарно право Косово и Удружење Правник, мај 2014.)

Домаће и страно као конструкти имагинације у свету виртуелне културе, саопштење на Научном скупу Филозофија медија у октобру, 2016., (22.-25.10.2016.), Црес, Хрватска, објављен у *Inmediasres: часопис филозофије медија*, Vol. 6, No. 11

Дискурс тишине – шта се говори језиком ћутања, јавно излагање резимеа на Међународном научном скупу Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу од 28. до 29. октобра 2016., објављен у Зборника са овог научног скупа октобра 2017.

Блогери и микроблогери као новинари, излагање на 7th Graduate Spring School on Comparative Media Systems: Challenges to Journalism in the Digital Age која је одржана од 15. до 20. априла 2018. на Интер универзитетском центру у Дубровнику за докторанде и постдокторанде.

Медијска етика, теорија и пракса у Интегритет у медијима - између теорије, праксе и потреба, Биро за друштвена истраживања под покровитељством Мисије ОЕБС у Србији, јануар 2019.

Блогери, микроблогери на Твиттеру и ботови – објективност, дезинформисање и говор мржње, објављен рад у зборнику са конференције: Студија Медијска агенда 2021, Факултет политичких знаности Свеучилишта у Загребу и саопштење на регионалној научној конференцији “Веродостојност медија: Медијска агенда 2020. - 2030.” одржаној у Загребу од 6. до 8. јуна 2019. године

1. 2. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Факултета политичких наука Универзитета у Београду на седници одржаној 13. новембра 2017. године одобрило је тему, односно израду докторске дисертације кандидаткиње Дејане Нешић под називом **“Однос приватног и јавног у процесу комуникације на дигиталним платформама”**. Извештај о квалификаности кандидаткиње и подобности предложене теме за докторску дисертацију потписала је Комисија у следећем саставу:

проф. др Сњежана Миливојевић, менторка, редовна професорка, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука,

проф. др Мирољуб Радојковић, редовни професор, Универзитет у Београду, Факултет политичких наука,

проф. др Далибор Петровић, ванредни професор, Универзитет у Београду, Саобраћајни факултет.

Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду дало је сагласност за израду предложене теме докторске дисертације на седници одржаној 5. децембра 2017. године (бр. одлуке: 61206-4880/2-17).

Докторска дисертација има укупно 393 стране и садржи основни текст од 273 стране, списак коришћене литературе, списак графикона, списак табела и одговарајуће методолошке прилоге. У раду има 256 фуснота, 22 табеле и 7 графикона у главном тексту, а табела узорка истраживања и 73 додатне табеле налазе се у прилогу. Дисертација је по форми и садржају урађена у складу са важећим правилима Универзитета у Београду и Факултета политичких наука, тј. у свему сагласно Упутству за формирање репозиторијума докторских дисертација, донетом од стране Сената Универзитета у Београду. Цитирани примарни и секундарни извори наведени су у списку литературе, који садржи обимну библиографију од 513 одредница и вебографију од 59 извора. Структура и садржај дисертације у сагласности су са поднетом пријавом, теоријским оквиром, хипотезама и циљевима рада. На основу Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, рад је прошао проверу у програму *iThenticate*. Извештај достављен 19. децембра 2021. године показао је степен подударности мањи од 1% текста, односно, да је докторска дисертација аутентично и оригинално дело које је урађено у складу са нормама и принципима академског поштења.

Дисертација је подељена у десет целина и садржи Увод, осам поглавља и Закључак. Поред тога садржи и биографију кандидаткиње, изјаве о ауторству, насловну страну и резиме докторског рада на српском и енглеском језику. Приликом писања докторске дисертације кандидаткиња Дејана Нешић користила је изворе на српском и енглеском језику.

2. Предмет и циљ дисертације

Измењени процеси комуникације у глобално умреженом друштву подразумевају нове облике који осим масовних медија обухватају и хоризонталне, интерактивне мреже комуникације засноване на интернету и бежичној комуникацији. Нове, високо интерактивне дигиталне платформе знатно утичу на преобликовање социјалног и политичког живота и културе савременог друштва. Њихов најспецифичнији облик су друштвени медији, који представљају: „скуп интернет апликација које проистичу из идеолошких и технолошких основа концепта познатог као Web 2.0, а које омогућавају стварање и размену садржаја произведених од стране корисника“ [енгл. *user-generated content*] (Kaplan, M.A. & Haenlein, M., 2010: 101). Друштвени медији су најрелевантнији аспект веба (*web*) за дигиталну партиципацију, под којом се у најопштијем смислу подразумева деловање којим субјекти, активни медијски корисници, путем комуникацијских технологија, производе и размењују сопствени садржај на њима, што доводи до значајних промена у односима *приватног* и *јавног* домена у савременом друштву.

Полазећи од ових становишта, Дејана Нешић је за **предмет свог докторског рада** одабрала разматрање трансформација јавне сфере под утицајем нових облика комуникације у условима умреженог друштва. **Основни циљ** истраживања био је да се научно опишу и објасне различите димензије ове трансформације и промене у односима *приватног* и *јавног* домена до којих доводе нови облици комуникације и активност различитих актера на дигиталним платформама. У најширем смислу докторска дисертација бави се односом медија и јавности, односно посредовањем јавности путем медија који омогућавају различите форме дигиталне интеракције и партиципације. У оквиру овако широко дефинисане тематске области, **главни истраживачки проблем** односи се на *трансформацију јавне сфере која се дешава као последица промене односа између приватног и јавног на новим дигиталним платформама*. Рад се бави идентификовањем друштвених аспеката ове трансформације а измењени односи између приватног и јавног разматрани су кроз анализу (1) нових или иновираних комуникационих пракси и (2) деловања различитих актера у умреженом друштву. Они својом

комуникацијом из приватног домена, али користећи могућности које нуде дигитални медији, утичу на формулисање јавног дискурса.

Истраживање се фокусирао на нове облике комуникације који су релевантни за однос приватно/јавно кроз анализу понашања **пет група** комуникатора чија делатност знатно модификује овај однос. Укључени су актери који су били кључни за дефинисање овог односа у традиционалној јавној сфери, а који захваљујући дигиталним технологијама примењују иновирани форме комуницирања (1) интерактивни новинари - конвенционални јавни актери и (2) познате/јавне личности - као и нови актери који настају у умереном друштву (3) дигитални активисти - дигитално опремљени грађани као интерактивни комуникатори са новим дигиталним навикама, (4) блогери и (5) корисници твитера. Ови комуникатори су обухваћени анализом зато што њихово деловање на различите начине мења однос приватно/јавно: прво, тако што успостављају, афирмишу и дебатују нове теме, и друго, тако што се различито позиционирају на континууму приватно/јавно – од потпуно анонимних као што су дигитални активисти, преко оних из полуприватне сфере попут утицајних блогера и твитераша, до потпуно јавних личности (славне личности). Комуникација сваке од ових група актера на различите начине утуче на трансформацију јавне сфере будући да продор различитих облика приватности (пре свега тема и догађаја из приватног живота) и приватних мишљења помера границе између приватног и јавног домена. У складу са тим, три најзначајнија облика испољавања приватности којима се кандидаткиња бави су дигитални активизам, грађанско новинарство тј. блогинг (*blogging*) и микроблогинг (*microblogging*), и селебрити (*celebrity*) култура и у оквиру њих три главна облика партиципације у дигиталној комуникацији - коментарисање, делиберација и мобилизација (Livingstone, 2015). Укратко, истраживање је обухватило начин, узроке и јавне импликације како радикалног испољавања приватног, тако и самог јавног деловања из приватне сфере, захваљујући новим могућностима комуникације у дигиталним медијима.

На основу критичког прегледа релевантне научне литературе у овој области, кандидаткиња је полазне позиције за истраживање дефинисала ослонцем на теорију о „умреженом друштву“ Мануела Кастелса (Castells, 2004), теорију о „партиципативној

култури“ Хенрија Џенкинса (Jenkins&al., 2009, Jenkins&al., 2013, Jenkins, 2014) и новије студије медијске публике. Кастелсова теорија „умреженог друштва“ односи се на друштво чија се „структура формира на мрежама омогућеним информационим и комуникационим технологијама“ (Castells, 2004:3), при чему је заступљена „неограничена разноликост и аутономна производња већине информација које су у протоку, а које конструишу значење у јавном уму“ (Кастелс, 2014: 101). Кастелс овај феномен назива масовном самокомуникацијом чији садржај је „самокреиран, емитовање самоусмерено, а пријем самоизабран од многих који комуницирају са многима“ (Кастелс, 2014: 100). Џенкинсова теорија „партиципативне културе“ односи се на обликовање и трансформисање савремене културне продукције тако да подразумева трансформацију бивших публика у креативне учеснике у креирању, дељењу, дистрибуирању и ремиксовању медијског садржаја, чиме је добила могућност за делиберативну активност. Док појава умреженог комуницирања у оквиру новонасталих друштвених медија условљава стварање многобројних јавних простора у новом окружењу виртуелне заједнице, концепт „партиципативне културе“ односи се на редефинисање односа медиј-публика. Нове грађанске навике омогућене развојем информационих и комуникационих технологија, иако нису институционализована политичка понашања, представљају алтернативне облике деловања и размене мишљења и као такве омогућавају другачије и обogaћено учествовање грађана у јавној сфери. У складу са тим редефинише се и разумевање медијске публике, која се у новом медијском окружењу разматра као скуп учесника који су истовремено и корисници и произвођачи медијског садржаја (*eng.prosumers*) (Tofflin, 1980), односно актери са другачијим партиципативним потенцијалом од публике масовних медија.

Будући да је веза приватног и јавног темељно проблематизована у оквиру теорија о јавној сфери, Дејана Нешић је *промене односа између приватног и јавног под утицајем нових облика комуникације на дигиталним платформама* засновала на теорији јавне сфере Јиргена Хабермаса (1969) и критичким дебатама о овом концепту (Liotar, 1988, Fraser, 1992, Negt, O., Klug, A., 1993, Felski, 1989, Thompson, 1994, Poster, 1995, Susen, 2001). Хабермасова теорија јавне сфере заснована је на идеји јавности као простору критичке дискусије у којем се размењују рационални аргументи (процес генерисања комуникативне рационалности) који обележава Хабермасовски идеал либералне демократије. Како је инхерентни, конструктивни елемент јавне сфере однос приватно/јавно, важан део

теоријских разматрања посвећен је разматрању ове дихотомије као историјски променљивом односу који у различитим друштвима, почевши од античке Грчке (Арент, 1991) до савремених конвергентних демократија (Papacharissi, 2010) одрђује шта је *јавно*, а шта *приватно*. Будући да медији у свим друштвеним контекстима посредују јавност, један ниво теоријске анализе посвећен је аргументацији која се односи на савремено разумевање јавне сфере и на схватање интернета као новог друштвеног простора у коме умрежени комуникатори управо променама односа између ова два домена реструктуришу јавну сферу (Keane, 2009; McKee, 2005; Mouffe, 2000, 2005; Woeder, 2005; Dahlgren, 2013, 2005; Papacharissi i Eston, 2013; Papacharissi, 2002, 2010; Миливојевић, 2015).

У овом теоријском оквиру Дејана Нешић формулисала је **главно истраживачко питање** дисертације које гласи: *да ли нови облици комуникације на дигиталним платформама, који мењају однос између приватног и јавног, темељно трансформишу јавну сферу?*

У складу са тим поставила је и неколико посебних питања на која се истраживање концентрисало: 1) на који начин деловање различитих актера из приватне сфере утиче на јавну сферу, 2) како нови комуникатори мењањем односа приватно/јавно својим иступима у онлајн сфери реструктуришу јавну сферу, као и 3) да ли комуникација путем интернет технологија чини да се јавна и приватна сфера стапају и да ли је уопште могуће говорити о приватној и јавној сфери.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању и истраживачки поступак

У оквиру методолошког приступа који је коришћен у истраживању најпре је урађена анализа главних теоријских приступа и секундарна анализа резултата релевантних међународних и домаћих емпиријских истраживања у овој области. У оквиру теоријске анализе коришћена је хипотетичко дедуктивна метода за анализу битних комуникационих актера/ки овог истраживања и њихових функција у умреженом друштву. Преиспитане су полазне претпоставке о улогама и значају појединих актера/ки у домену реструктурисања јавне сфере. Даље су коришћене и друге методе – анализа, синтеза и класификација. Ово се

пре свега односило на дефинисање форми дигиталне партиципације, на разлоге њихових специфичности и у каквој је вези свака од њих са дихотомијом приватно/јавно. Дескриптивном анализом предочене су најважније особности елемената „приватизације“ јавног дискурса кроз различите форме дигиталне партиципације. Синтезом су једноставнији закључци примењени на целину посматране појаве, на основу чега су изведене одређене правилности. Такође, класификација је послужила да се различити типови постојећих форми дигиталне партиципације (информисање, делиберација и мобилизација) разврстају спрам њиховог значаја за промену односа приватно/јавно и реструктурисање јавне сфере. Компаративна анализа коришћена је да се утврде правилности и изузеци у функционисању концепта конвергентних конвенционалних медија са једне, и нових медија, са друге стране. Кандидаткиња је спровела и самостално емпиријско истраживање, засновано на комбинованим квантитативним и квалитативним научним методама, неопходним због природе проблема, а у циљу пружања одговора на постављена истраживачка питања.

Хипотетички оквир истраживања заснован је на основној (генералној) хипотези из које је изведено и пет посебних хипотеза. Пошто је истраживањем обухваћено пет група актера, постављена је по једна посебна хипотеза о специфичностима комуникационих пракси којима свака од њих доприноси трансформацији јавне комуникације.

Основна хипотеза. *Нове комуникационе праксе на дигиталним платформама омогућавају продор приватног у јавни дискурс, укључивање приватних актера/ки у јавност и мењају односе између приватне и јавне сфере.*

Посебне хипотезе

X1 *Индивидуални/самостални актери/ке на дигиталним платформама персонализованим деловањем из приватне сфере уводе нове комуникационе обрасце политичког деловања у јавну сферу.*

X2 *Блогери/ке су уношењем својих приватних ставова у јавну сферу допринели/е успостављању критичке дебате у онлајн сфери.*

X3 *Актери/ке на Твитеру су уношењем својих приватних ставова у јавну сферу допринели увођењу нових јавно релевантних тема.*

X4 *Професионални/е комуникатори/ке из конвенционалних медија кроз персонализоване обрасце понашања уносе елементе приватизације у јавну сферу.*

X5 *Јавне личности изношењем своје приватности и приватних ставова о важним темама, путем дигиталних технологија, доприносе приватизацији јавности.*

Комисија оцењује да овако постављени хипотетички оквир чини логичку целину, да је био одговарајући за спровођење истраживања а да су хипотезе провераване веома развијеним истраживачким поступком. Пошто су се посебне хипотезе односиле на комуникационе праксе различитих актера и метод прикупљања података био је прилагођен специфичностима сваке групе актера (дигиталне активисте/киње, блогере/ке, микроблогере/ке, новинаре/ке и јавне личности (*celebrities*)).

Централни истраживачки рад је комбинација квантитативног истраживања онлајн анкетом и квалитативног истраживања дубинским интервјуима. Као додатни метод искоришћена је и анализа садржаја на изабраним малим, специфичним узорцима, који су коришћени за прелиминарну проверу грађе и као припрема за главно истраживање. Наиме, као прелиминарна истраживања урађене су две студије случаја које се базирају на анализи садржаја и примењене су у делу истраживања које се односи на дигитални активизам и селебрити (*celebrity*) културу. Урађена је анализа садржаја Фејсбук (*Facebook*) профила друштвеног покрета *Кров над главом*, квантитативна кроз бројање шерова (*share-ова*), лајкова (*like-ова*), (*post-ова*), коментара, и квалитативна анализа садржаја постова (*post-ова*) и коментара, као и анализа садржаја објава и дељеног садржаја на Фејсбук и Твитер профилима три јавне личности које се односе на проблеме јавног здравља у контексту пандемије Ковид 19. У овом делу рада кандидаткиња је морала да решава и нове етичке и истраживачке проблеме који нису још кодификовани а односе се на третман приватности јавних личности и приступ подацима са њихових профила на мрежама. У раду су њихове објаве на личним, профилним страницама на мрежи третиране као јавни подаци уз детаљно образложење оправданости таквог приступа који је сложенији у односу на приступ у класичним истраживањима. Ипак, због додатног опреза од три јавне личности,

само двома је у раду откривен идентитет због чињенице да су они о истраживаној теми - пандемија Ковид 19 износили истоветне ставове као и на мрежи, било личним појављивањем или тако што су се њихови текстови преношени у традиционалним медијима.

У зависности од типа њихове активности, свака група актера/ки истражена је комбиновањем одговарајућих метода: онлајн анкетног истраживања, дубинских интервјуа и анализе садржаја. У погледу главних истраживачких метода, оригиналним анкетним истраживањем истиптиван је утицај различитих актера/ки у умреженом друштву (дигиталних активиста/киња, блогера/ки, микроблогера/ки, интерактивних професионалних комуникатора/ки у конвергентним конвенционалним медијима, славних личности) на успостављање јавне сфере у Србији. Анкетно истраживање имало је за циљ да се прикупе подаци на којима је засновано објашњење утицаја њиховог деловања на разумевање односа приватно/јавно код просечних корисника/ца. Анкетни упитник формулисан је тако да се кроз њега истраже начини деловања различитих актера/ки из приватне сфере и како се то деловање рефлектује на просечног/у корисника/цу друштвених медија.

Онлајн анкета корисника/ца интернета обављена је узорковањем путем друштвених мрежа Фејсбука и Твитера (*Facebook, Twitter*), као и слањем анкете уз помоћ имејла (*e-mail-a*). Иако када је реч о онлајн анкети постоје одређене сумње у веродостојност резултата истраживања (пре свега у погледу репрезентативности узорка), различита истраживања показују да овакав вид узорковања може бити подједнако валидан као и класична теренска анкета (Bhutta, 2011; Correa et al, 2010, Wiersma, 2013). За обраду података који су добијени применом онлајн анкете коришћени су параметри статистичке дескрипције (фреквенце, проценти и процентни рангови) и параметри статистичког закључивања (хи квадрат тест значајности разлика и Крускал-Валисов (*Kruskal- Wallis*) тест). Налази онлајн истраживања чинили су основну грађу за емпиријску анализу дигиталног активизма и деловања славних личности, али су поред тога искоришћени као додатни материјал и за испитивање деловања блогера/ки, актера/ки на Твитеру и новинара/ки.

У оквиру квалитативног истраживања, за другу групу актера/ки спроведени су дубински интервјуи са утицајним блогерима/кама и са микроблогерима/кама на Твитеру који/е путем својих апдејтова (*update*-ова) преузимају улогу вођа (креатора) јавног мњења (*opinion makers*) из приватне сфере. Потом су организовани дубински интервјуи са конвенционалним јавним актерима/кама, новинарима/кама, који/е у умреженом друштву мењају свој устаљени начин рада, постајући интерактивни/е, мултимедијални/е комуникатори/ке. Циљ овог дела истраживања био је да се установи колико теме покренуте из приватне сфере јесу и треба да буду део конвенционалних медија и јавног дискурса. У оквиру дубинских интервјуа за извођење закључака примењена је метода категоризације текстуалне грађе и кодирања садржаја.

У складу са специфичностима методолошког приступа, а на основу овако разуђеног и комплексног поступка у посебном делу дискусије детаљно су разматрани, упоређивани и повезивани налази сваког сегмента и формулисани закључци који се односе на целину промена коју ови актери уносе у односе приватног и јавног.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Свакако да је овакав методолошки приступ који је имао за циљ да обухвати врло хетерогене актере/ке и њихово деловање, одредио и структуру рада. Наиме, у концептуализацији појмова кренуло се од општих теоријских поставки у објашњавању институционалних промене умреженог друштва и неформалних видови комуникације у оквиру партиципативне културе. Међутим, како су форме партиципативних пракси толико различите, неопходно је било у оквиру посебних поглавља додатно указати на теоријске одлике које разликују њихов ангажман у умреженом друштву. Због тога су поједини теоријски проблеми разматрани у различитим деловима рада а понека неопходна методолошка објашњења налазе се и изван поглавља у коме је предтсвљен методолошки оквир.

а) Структура дисертације

Увод	1
1. Теоријско-методолошки оквир рада.....	3
1.1. Теоријске основе, предмет и циљ дисертације.....	3
1.1.1. Дефиниција дихотомије приватно/јавно - однос приватне и јавне сфере.....	9
1.1.2. Хабермасов концепт јавне сфере.....	15
1.1.3. Критички осврти на Хабермасов модел.....	17
1.1.4. Интернет и трансформација јавне сфере.....	19
1.1.5. Очекивани научни допринос.....	26
1.2. Формулација проблема и истраживачких питања.....	27
1.2.1. Актери/ке истраживања са становишта промене односа приватно/јавно.....	29
1.3. Методолошки приступ.....	32
1.3.1. Хипотезе истраживања.....	32
1.3.2. Методе и инструменти испитивања и обраде података.....	37
1.3.3. Узорак истраживања.....	39
2. Промене у односима приватне и јавне сфере.....	44
2.1. Трансформације односа приватно/јавно кроз историју.....	44
2.2. Однос приватно/јавно у различитим социјално-политичким концептима.....	47
2.3. Однос приватно/јавно у савременим демократијама.....	51
2.3.1. Однос приватно/јавно и интернетизација.....	53
3. Умрежено друштво и конвергентни медији.....	57
3.1. Феномен масовне самокомуникације.....	58
3.2. Промене у медијском окружењу.....	61
3.2.1. Дигитализација.....	64
3.2.2. Конвергенција.....	65
3.2.3. Конглоцентрација.....	67
3.2.4. Фрагментација.....	68
4. Партиципативна култура.....	71
4.1. Појам дигиталне партиципације.....	72
4.2. Нове медијске технологије и нове грађанске навике.....	77
5. Дигитални активизам.....	84

5.1. Облици дигиталног активизма.....	85
5.2. Онлајн (<i>online</i>) политички активизам.....	92
5.3. Веб платформе и праксе дигиталног активизма – студија случаја Фејсбук странице покрета Кров над главом.....	97
5.3.1. Општи показатељи активности анализираног покрета ЗА <i>Кров над главом</i> на Фејсбуку.....	103
6. Грађанско новинарство.....	114
6. 1. Нови облик информисања.....	115
6. 2. Блог и микроблог као форме грађанског новинарства.....	120
6. 3. Интерактивни професионални комуникатори конвенционалних медија.....	125
6.4. Налази дубинских интервјуа у контексту посебних хипотеза (блогери/ке, микроблогери/ке и новинари/ке).....	130
7. Селебрити култура.....	150
7. 1. Персонализација политике.....	151
7. 2. „Приватизација“ јавне сфере.....	154
7. 3. Јавне личности као вође мњења у дигиталном окружењу.....	157
7.4. Мала студија Фејсбук профила јавних личности на тему пандемије.....	163
8. Резултати истраживања и дискусија.....	188
8. 1. Однос приватног и јавног у дигиталном окружењу у Србији – интерпретација дубинских интервјуа учесника дигиталне комуник.....	188
8. 1. 1. Налази дубинских интервјуа са блогерима у контексту основне хипотезе рада.....	188
8. 1. 2. Налази дубинских интервјуа са микроблогерима у контексту основне хипотезе рада.....	195
8. 1. 3. Налази дубинских интервјуа са новинарима у контексту основне хипотезе рада.....	203
8. 2. Нове комуникационе праксе на дигиталним платформама у Србији – приказ и дискусија резултата онлајн (<i>online</i>) анкете.....	214
8.2.1. Преференције и навике у коришћењу интернета и других дигиталних платформи.....	214
8. 2. 2. Комуникационе праксе на дигиталним платформама.....	220
8. 2. 3. Анализа ставова испитаника/ца о квалитету информација у традиционалним и новим медијима.....	224
8. 2. 4. Практике дигиталног активизма.....	229
8. 2. 5. Дигитални активизам и сврха употребе Твитера и блога.....	234
8. 2. 6. Блог као вид грађанског новинарства.....	235
8. 2. 7. Повезаност блогова са активизмом на друштвеним мрежама (праћењем, дељем, лајковањем, коментарисањем и постовањем).....	241

8. 2. 8. Твитер - микроблог као форма грађанског новинарства.....	243
8. 2. 9. Јавне личности на дигиталним платформама – политичари/ке, познате личности, новинари/ке.....	247
8. 2. 10. Закључна разматрања.....	252
9. Закључак.....	264
Литература.....	274
Списак табела.....	311
Списак графикана.....	312
Прилози.....	313
Биографија.....	390
Изјаве.....	391

б) Кратак опис садржаја структуре по поглављима дисертације

Докторска дисертација организована је тако да после кратког **увода у првом поглављу**(3-44 стр.) кандидаткиња поставља теоријски и методолошки оквир рада, образлаже основна полазишта и категоријални апарат, формулише предмет и циљ дисертације, проблем истраживања, истраживачка питања и очекиване резултате, методолошки оквир истраживања и полазне хипотезе.

У другом поглављу под називом **Промене у односима приватне и јавне сфере** (44-57 стр.) разматра се историјат дихотомије приватно/јавно која је, будући да условљава разликовање између приватне и јавне сфере, од посебног значаја за тему овог рада. Ове две повезане апстракције, првенствено схваћене у смислу како се узајамно дефинишу рестриктивно делујући једна на другу, описују подручја око којих су цивилне навике, очекивања и конвенције демократије формулисане (Paracharissi, 2010). У складу са тим, кандидаткиња је детаљно анализирала промене границе приватно/јавно у савременим демократијама настале са интернетизацијом, односно 'растапање' (*liquefaction*) (Splichal, 2018) границе као главне карактеристике ове дихотомије у ери интернета. Централно становиште је да се у касним модерним демократијама умреженог друштва развијају алтернативни формати и извори информација, као и размене мишљења путем онлајн технологија, али и нови простори за грађанско ангажовање (Paracharissi, 2010). Такође, у савременим демократијама приватна сфера представља фокусну тачку свих грађанских активности које се развијају, било да оне остају у домену приватних граница или се

преносе до јавно позиционираних публика (Paracharissi, 2010). Из наведеног проистиче да јавност и јавна сфера умреженог друштва имају елементе приватизације због садржаја који у њу доспевају, начина на који се у њој комуницира и због самих актера/ки који се добровољно опредељују за „губитак“ приватности, што битно условљава измењен начин на који се јавна сфера креира у смислу изостанка правила и оквира који су је раније конституисали. Док је она најпре била успостављана „лицем у лице“ уз додатни критички осврт на њену „рефеудализацију“ посредством масмедија (Habermas, 1969; Habermas, 1974; 1990; 1996a), односно кроз „електронски посредован дискурс“ (Thompson, 1994), што је подразумевало одређену цензуру уредника/ца и професионалних комуникатора/ки у погледу садржаја, али и начина на који се могло комуницирати у складу са правилима јавне комуникације, данас рецепција порука није масовна, већ постаје индивидуализована, захваљујући интерактивности. То значи да у двосмерној комуникацији потпуно анонимни људи могу, да речником који је близак приватном дискурсу, успоставе теме о којима није било говора и нису могле да доспеју у јавну сферу.

Треће поглавље под називом **Умрежено друштво и конвергентни медији** (стр. 57 – 71 стр.) осим појмова умреженог друштва и конвергентних медија, бави се и за њих карактеристичним феноменом масовне самокомуникације као вида учешћа различитих актера/ки из приватне сфере у јавној сфери. У контексту промене односа приватно/јавно разматра се ново медијско окружење створено дигиталним онлајн платформама и обликовано дигитализацијом, конвергенцијом, конглоцентрацијом и фрагментацијом публике.

Четврто поглавље под називом **Партиципативна култура** (стр. 71 – 84 стр.) образлаже теоријски оквир за разумевање појма партиципативне културе коју карактеришу свеобухватне промене медијског контекста у савременом окружењу захваљујући конвергентним, дигиталним технологијама које су омогућиле низ нових партиципативних пракси. Као посебно значајне разматране су оне партиципативне праксе које се са медијског преносе на друштвено-политички терен. У погледу политичке партиципације разматран је утицај нових медијских технологија на грађанске навике и раст активистичког потенцијала у ширем оквиру развоја демократије и функционисања јавне сфере.

Наредна поглавља односе се на анализу комуникационих навика нових актера у умреженом друштву а баве се различитим актерима из угла њиховог значаја за однос приватно/јавно, почев од оних који наступају из потпуно приватне сфере, преко оних из полуприватне сфере, до оних који су у домену јавности.

Пето поглавље под називом **Дигитални активизам** (стр. 84 – 114) односи се на нове облике активизма омогућене дигиталним технологијама. Узимајући у обзир могућност да данас анонимни/е појединци/ке могу да покрену протесте широких размера, као и да подстакну окупљање људи око нових и другачијих тема које нису биле део традиционалног јавног дискурса, у овом раду претпостављено је се да ови измењени модалитети грађанског деловања имају своје реперкусије на јавну сферу. Резултати истраживања на репрезентативном узорку српске популације открили су повезаност између интензитета онлајн (*online*) активизма и потенцијала за офлајн (*offline*) активизам (Petrović&Bešić, 2017; Petrović, 2016). Налази ових истраживања указују да је коришћење Твитера, форума и блогова, као и Фејсбука, повезано са политичким активизмом у стварном животу (Petrović&Bešić, 2017). Такође, двојица аутора закључују да бити политички активан онлајн (*online*), као и бити политички активан на онлајн друштвеним мрежама (*social networking sites*), подједнако увећава потенцијал за активизам у офлајн (*offline*) сфери. Ови резултати су у сагласју са бројним истраживањима која су показала да су људи који су онлајн (*online*) политички активни такође, политички активнији у реалном животу (Petrović, 2013; 2016). Стога је деловање мноштва анонимних појединаца који се јавно оглашавају из приватне сфере путем друштвених медија разматрано из угла њиховог значаја за подстицање друштвених промена. У оквиру овог поглавља урађена је и студија случаја Фејсбук странице покрета *Кров над главом*.

Шесто поглавље под називом **Грађанско новинарство** (стр. 114 – 150) бави се још једном од уобличених пракси активне публице - грађанским новинарством. Наиме, другу анализирану групу комуникатора/ки у умреженом друштву, чине појединци који делују из приватног домена, али будући да нису потпуно анонимни, а нису ни јавне личности, лоцирани су између приватне и јавне сфере. У овом поглављу приказани су и налази дубинских интервјуа у контексту посебних хипотеза (блогери/ке, микроблогери/ке на Твитеру и новинари/ке као професионални комуникатори/ке на Твитеру (*Twitter*) који/е и

сами/е постају интерактивни/е у условима измењеног медијског окружења. Једна од погодности умрежених технологија је што се путем друштвених медија (нпр. путем Твитера (*Twitter*)) може успоставити бржи и једноставнији контакт са разним утицајним личностима, које су 'креатори мишљења' (*opinion makers*). Нови медији успоставили су радикалан искорак у погледу могућности увида у мишљења људи са којима не комуницирате лицем у лице, и то на дневном нивоу. На овај начин Твитер сфера значајно доприноси успостављању другачијег и допуњеног дефинисања тема (*agenda setting*) у конвенционалним медијима.

Седмо поглавље под називом **Селебрити култура** (стр. 150 – 188) бави се феноменом пролиферације селебрити културе (*celebrity culture*) јер је у контексту разматрања предмета овог истраживања било потребно указати да се у у савременом свету приватне и личне преокупације пројектоване у јавну сферу. Отуда, приватни животи политичара/ки, спортиста/киња, уметничких или естрадних „звезда“ побуђују веће интересовање од начина на који они врше своје функције или обављају своју професију. Јавне личности, као особе са традиционално повећаним утицајем на јавно мњење будући да представљају вође мњења (Katz&Lazarsfeld, 1955) разматрају се у домену оне врсте учешћа у јавној сфери која подразумева уношење елемената приватног (изношења приватних података о себи, коришћења персонализованих образаца комуникације и пласмана непроверених и стручно неутемељених информација са позиције јавног ауторитета). У ери дигиталних медија оне су добиле инструмент у виду друштвених медија да у мањој или већој мери износе своју приватност и да несметано исказују своја приватна гледишта о различим питањима мање или веће друштвене важности. Тиме је на једном нивоу, пажња јавности померена са јавно релевантних тема на одређени вид сензационализма, тривијалности, војеризма и њен фокус усмерен са друштвено значајних, на питања од ефемерне важности, и претпоставка је да се на тај начин јавна сфера „приватизује“.

Осмо поглавље (стр. 188 -264) садржи приказ резултата истраживања и дискусију. Статистичка интерпретација резултата онлајн анкете односи се на анализу односа приватног и јавног у перцепцији просечног грађанина/ке у Србији, док се налази дубинских интервјуа баве дескрипцијом и објашњењем улоге различитих актера/ки у промени овог односа.

У **Закључку** (стр. 264 – 274) истакнут је значај остварених резултата истраживања. Образложене су најчешће друштвене и културне праксе доминантних актера/ки као и степен и квалитет промене која се догодила захваљујући њиховом учешћу у офлајн сфери који се преноси на онлајн сферу и тиме на целокупну јавну сферу.

На крају рада наведен је списак литературе која је коришћена у изради докторске дисертације.

5. Остварени резултати и научни допринос

Остварени научни допринос докторског истраживања је у домену тестирања постављених хипотеза чиме су историјски променљиве одлике дихотомије приватно/јавно научно описане и критички објашњене у измењеним медијско-комуникационим и социо-културним условима савременог друштва. Истраживање је показало значај и ефекте тих промена на уношење елемената приватности у јавну сферу као једног од видова потенцијално негативног реструктурисања друштвеног живота.

Још један од остварених научних доприноса је у појашњењу улоге нових медија у другачијем посредовању јавности, као потенцијалног медија промене и као друштвеног простора у којем је могуће чути мултипликоване гласове хетерогене публике. Ова дисертација допринела је и обогатила разумевање јавности, која је одувек обликована аналитичким промишљањем, демократским праксама и друштвено-економским релацијама у дигиталном окружењу.

У обимној дискусији о резултатима истраживања кандидаткиња је сумирала налазе квалитативних и квантитативних анализа и као главни закључак издвојила да је до промене у јавној сфери дошло због појаве нових тема, комуникационих пракси и нових актера/ки у јавности. У закључцима је апострофирала неколико разлога због којих ратличити актери/ке збирно мењају дихотомију приватно/јавно: 1) учешће у комуникацији постаје партиципативно без обзира на облик; 2) све врсте односа које се граде у јавној сфери дигиталне ере јесу персонализоване што је суштинска карактеристика која обележава партиципацију у јавном дискурсу и тиме последично трансформацију јавне сфере; и 3) реч је о сарадничкој, нехијерархијској производњи знања што са једне стране,

доприноси формирању јавне перцепције о догађајима и појавама у друштву и подстиче јавно расуђивање, али са друге стране, често има за последицу подривање експертизе кроз пласман лаичког знања као релевантног у важним питањима од општег интереса. Као најрелевантнији закључак истраживања издваја се онај да су неформални стилови комуникације на друштвеним медијима, њихова доступност и отвореност за све дигитално писмене кориснике/це, и одсуство перцепције о њима као јавности, допринели изразито флексибилном схватању границе приватно/јавно на њима, али да ипак, и у условима агресивног пробоја приватности у јавност, као последња баријера у перцепцији учесника/ца, остаје заштићена интима.

У погледу посебне хипотезе о дигиталном активизму, бројни резултати које су пружили одговори из анкетног упитника, а посебно студија случаја покрета *Кров над главом* потврдили су нарастајући статус дигиталног активизма и његовог значајног утицаја на трансформацију јавне сфере. Показали су и промену квалитета комуникације у друштву када је реч о приватној иницијативи индивидуалних актера/ки који кроз заједништво остварено у виртуелном простору заговарају одређене друштвене промене. Као најзаступљенији видови политичког активизма на мрежама, што су уједно и нови комуникациони обрасци, истраживањем су идентификовани лајковање и праћење садржаја. Налаз о реципроцитету између дељења садржаја преко мрежа као вида активизма на мрежи, и учествовања у протестима покренутим преко интернета, говори о вези између дигиталног активизма и активизма ван мреже.

И посебна хипотеза о дефинисању нових, јавних релевантних тема од стране актера/ки на Твитеру, потврђена је налазима истраживања. Упркос семантичком шуму и многострукости неверификованих информација, Твитер је повезан са разноврсним изворима вести, кредибилним, али и у много већој мери непровереним. Извесно је и да је стална флукуација вести на Твитер платформи, као и краткоћа форме која диктира брзину комуникације, у знатној мери условила многострукост дебата на њој, и уједно је детерминисала као главно поприште размене ставова. Дебата на Твитеру представља производњу демократских наратива којом се стратификује дневни ред тема различит од од оних у традиционалним медијима, чиме се јачају постојећи механизми демократског функционисања. Закључци са оба истраживања (путем анкетног упитника и путем

дубинских интервјуа) указују да је Твитер као ефикасна, брза и концизна дигитална платформа значајно утицао на укидање границе између приватне и јавне сфере, смањивши овај стриктно дефинисан јаз, и тиме доприноси трансформацији јавне сфере.

Резултати истраживања потврдили су и да професионални комуникатори/ке уношењем приватности и приватних ставова у јавну сферу, кроз њихов ангажман на Твитеру, постају креатори/ке јавног дискурса деловањем из приватне сфере. Налази дубинских интервјуа указују на свеобухватност ових промена на новинарску професију. Нови ангажман новинара/ки укључује различите партиципативне праксе јер се изјашњавају да све више користе Твитер као извор информација, персонализујући свој избор извора међу медијима, колегама/еницама, јавним личностима, затим, персонализоване видове комуникације са читаоцима и пратиоцима на мрежи који укључују одговоре на питања и коментаре, као и да износе сопствене ставове о питањима у интересу јавности. Овакви облици комуникације на друштвеним мрежама који се базирају на афирмацији приватних мишљења доводе до продора приватног у јавну сферу темељно редефинишући однос приватног и јавног. Овај вид деловања може се тумачити као појачана оријентацијска улога новинара/ки у улози вођа јавног мњења. Истовремено, новинари/ке са друштвених мрежа црпу идеје за различите теме, добијају одређене вести чак и пре агенција, брзо стижу до различитих саговорника/ца као кредибилних извора чиме уносе додатну информацију и вредност у своје извештавање.

Налази о приватизацији јавности од стране јавних личности путем дигиталних технологија на којима износе своје ставове, примењују персонализоване обрасце комуникације и у крајњој линији, пласирају своју приватност, доказују да је, иако јавном сфером доминира интересовање за забавне садржаје, интересовање за јавне личности пре свега мотивисано потребом да се људи информишу о стању у друштву и о питањима од јавног значаја. Такође, и разлози праћења политичара/ки, новинара/ки, академске јавности и политичких аналитичара/ки су објективне природе (нецензуриране вести, информације о стању у друштву, боља информисаност, продубљивање политичког става), што указује да тренд приватизације политике није изразито заступљен у српском друштву. Додатно у прилог овом закључку говори и то што се веома висок број испитаника/ца изјашњава да их не занима приватни живот политичара/ки. Ипак, постоји и одређено интересовање за

приватну сферу познатих и оно се односи на популарније личности. Тако су персонализовани мотиви изражени код праћења естрадних личности, спортиста/киња, глумаца/ица, писаца/писатељица и они су из сфере приватног: сензација и узбуђење, занимање за ставове популарних, забавне информације и приватност познатих. Као важни критеријуми за праћење јавних личности издвајају се популарност, углед и стручност, што указује на значај њиховог социјалног капитала којим генеришу улогу вођа јавног мњења.

Закључак Комисије

Комисија сматра да је докторска дисертација Дејане Нешић о трансформацији јавне сфере у умреженом друштву изузетно научно и друштвено релевантан рад. Трансформација јавне сфере је једнако значајна тема у социологији, политичким наукама и комуникологији, а у докторској дисертацији она се темељно проблематизује из угла промена односа између *приватног* и *јавног* домена које настају новим комуникационим праксама низа актера, од анонимних дигиталних активиста до јавних личности, на новим, дигиталним платформама.

Добро формулисано истраживачко питање и одговарајући хипотетички оквир омогућили су да комплексне промене односа између *приватног* и *јавног* у доба дигиталне трансформације друштва буду темељно истражени. Методолошки поступак адекватно је развијен, а мешовите методе одабране су у складу са специфичностима различитих актера и њихових комуникационих пракси. Теоријски добро утемељеним и студиозно спроведеним истраживањем Дејана Нешић је урадила докторски рад који адресира кључна питања везана за развој медијског окружења и друштвених промена у комплексним околностима глобалне дигиталне трансформације. Веома обимна, разноврсна и релевантна библиографија сведочи о темељном познавању теоријске литературе у више области које су значајне за разумевање савремених медија. Дигитализација, умрежено друштво и нова медијска екологија доносе мноштво научних и друштвених изазова а Дејана Нешић успела је да међу њима идентификује и истражи оне који су истовремено и фундаментални и изузетно актуелни теоријски проблеми.

Комисија:

Доц. др Данка Нинковић-Славнић, доценткиња,
Универзитет у Београду- Факултет политичких наука

Проф. др Далибор Петровић, ванредни професор,
Универзитет у Београду- Саобраћајни факултет

Проф. др Сњежана Миливојевић, редовна професорка,
менторка,
Универзитет у Београду- Факултет политичких наука

Београд, 20.01.2022.